

2. Міні-лекція 1. «Поняття та види недійсних правочинів. Наслідки недійсності правочину».

1. ПОНЯТТЯ «НЕДІЙСНИЙ ПРАВОЧИН»

Законодавство та судова практика не містять визначення поняття «недійсний правочин».

Відсутня єдність щодо розуміння правової природи цієї категорії і у науковій літературі: у різних джерелах він розглядається як правопорушення, як особливий різновид правочинів, що вчинений з певним недоліком, або прирівнюється до «неукладеного договору».

З точки зору практичного застосування ст. 215 ЦК «недійсний правочин» можна визначити як правочин, який внаслідок невідповідності вимогам закону не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 236 ЦК нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення.

Згідно з ст. 217 ЦК недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини.

2. ПЕРЕВІРКА ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

Відповідність чи невідповідність правочину вимогам законодавства має оцінюватися судом відповідно до законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину (ч. 1 ст. 215 ЦК, п. 2 Постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»).

У разі коли після такого вчинення набрав чинності акт законодавства, норми якого інакше регулюють правовідносини, ніж ті, що діяли в момент вчинення правочину, то норми такого акта, якщо він не має зворотної сили, застосовуються до прав та обов'язків сторін, які виникли з моменту набрання ним чинності (п. 2.9 Постанови Пленуму ВГСУ від 29.05.2013р. № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними»).

3. НАСЛІДКИ НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДО ПРАВОЧИНУ

1. За винятком вимоги щодо вчинення правочину у встановленій законом формі решта перелічених у ст.203 ЦК вимог до правочину є умовами його дійсності, а відтак за загальним правилом, викладеним у ч.1 ст.215 ЦК, наслідком їх недодержання в момент вчинення правочину є його недійсність. Зауважимо, що досить поширеними є випадки, коли форма правочину також виконує функцію умови його дійсності, а тому у таких випадках наслідком недодержання встановленої законом форми теж є недійсність правочину (ч. 1 ст.218, ч.1 ст.219, ч.1 ст.220 ЦК).

2. Відповідно до ч. 1 ст. 218 ЦК недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом. Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

Згідно з п. 12 Постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» зі змісту абзацу другого частини першої статті 218 ЦК не може доводитися свідченням свідків не лише заперечення факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин, а й факт його вчинення, а також виконання зобов'язань, що виникли з правочину. Випадки, коли свідчення свідків

допускаються як засіб доказування факту вчинення правочину, у ЦК визначені прямо (ч. 2 ст. 937, ч. 3 ст. 949 ЦК).

3. Відповідно до ст. 235 ЦК удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили. Якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили.

4. ПОНЯТТЯ “ДОГОВІР”

1. Відповідно до ч. 1 ст. 626 ЦК договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Основними ознаками договору є:

договором є домовленість, тобто для його існування повинен бути компроміс, співпадаюче волевиявлення учасників;

для договору повинна бути домовленість двох чи більше осіб, що означає, що з волевиявлення лише однієї сторони не може виникнути договір;

договір повинен бути спрямований на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, що свідчить про його правову природу **юридичного факту**.

Окрім цього, поняття «договір» використовується також для позначення відповідних **договірних зобов'язань**, що виникли в результаті укладення договору (наприклад, за змістом ч. 1 ст. 640 ЦК договір може бути розірвано за згодою сторін), а також як певний **документ** (наприклад, згідно з ч. 3 ст. 639 ЦК якщо сторони домовились укласти у письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним з моменту його підписання сторонами).

2. Визнання договору недійсним означає визнання його недійсним як юридичного факту, наслідком чого є також недійсність зобов'язань сторін, які виникли на підставі такого договору. У Постанові Великої Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС) від 14.11.2018р. у справі № 161/3245/15-ц з цього приводу зазначено, що відповідно до норм ЦК України недійсним можна визнати лише договір як правочин. Договір як документ, а також дублікат чи копії такого документу не можуть бути визнані недійсними.

5. НЕДІЙСНИЙ ДОГОВІР: СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ

1. “НЕУКЛАДЕНИЙ ДОГОВІР” – не є договором як таким, оскільки сторони не виконали встановлені законом умови, необхідні для укладення договору.

1.1. Неукладений договір не є юридичним фактом, не може бути визнаний недійсним та не тягне жодних правових наслідків. Відтак, якщо сторони передали майно на виконання неукладеного договору, воно може бути повернуто на підставі положень про безпідставне збагачення (ст. 1212 ЦК).

В абз. 3 п. 8 Постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» зазначено, що не є укладеними правочини (договори), у яких відсутні встановлені законодавством умови, необхідні для їх укладення (відсутня згода за всіма істотними умовами договору; не отримано акцепт стороною, що направила оферту; не передано майно, якщо відповідно до законодавства для вчинення правочину потрібна його передача тощо). Згідно із статтями 210 та 640 ЦК не є вчиненим також правочин у разі нездійснення його державної реєстрації, якщо правочин підлягає такій реєстрації.

Встановивши ці обставини, суд відмовляє в задоволенні позову про визнання правочину недійсним. Наслідки недійсності правочину не застосовуються до правочину, який не вчинено.

1.2. Відповідно до ч. 3 ст.639 ЦК якщо сторони домовились укласти у письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним з моменту його підписання сторонами.

На практиці виникає питання про правові наслідки встановлення судом факту підписання письмового договору від імені однієї із сторін іншою особою – такий договір буде неукладеним чи недійсним?

1.2.1. Відповідно до п. 8 Аналізу ВССУ окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» «...суди, встановивши, що спірний договір, який за формою і змістом відповідає вимогам закону, але експертизою підтверджено, що одна із сторін його не підписувала, мають виходити з того, що такий договір є вчиненим.

У цьому випадку п.8 постанови Пленуму ВСУ №9 про невчинення чи неукладення договору не застосовується.

Зазначене вище є підставою для визнання договору недійсним згідно зі ст.ст.203, 215 ЦК у зв'язку з підписанням договору особою, яка не має на це повноважень, та відсутністю волевиявлення власника...».

1.2.2. В ухвалі ВССУ від 27.04.2016р. у справі № 308/14875/13ц сформульовано наступну правову позицію:

«...З матеріалів справи вбачається, що стороною у кредитному договорі зазначено ОСОБА_3, про те, що в її інтересах при його укладенні діяв представник в ньому не вказано.

Апеляційний суд, вказуючи на те, що в матеріалах справи міститься довіреність на право ОСОБА_5 укладати від імені ОСОБА_3 кредитний договір і договір іпотеки, не врахував того, що особою, яка уклала і підписала кредитний договір зазначено ОСОБА_3, а не її представника.

За таких обставин, саме по собі існування довіреності, на яку посилався суд апеляційної інстанції, правового значення немає.

У позовній заяві ОСОБА_3 зазначала, що вона кредитний договір не підписувала, у зв'язку з чим просила визнати його недійсним.

Однак вказаних обставин апеляційний суд не досліджував.

Підписання договору від імені особи, яка його уклала, іншою особою, без зазначення про це у договорі із наведенням правових підстав вчинення підпису за іншу особу, є підставою для визнання його недійсним...».

2. *“РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ” – дострокове припинення зобов'язань сторін, що виникли на підставі правомірною договору (припинення зобов'язань на майбутнє).*

6. СПІВВІДНОШЕННЯ ВИМОГ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ТА ПРО РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ.

1. Невиконання умов договору може бути підставою для його розірвання, а не визнання недійсним.

Наприклад, у **Постанові ВСУ від 04.02.2015р. у справі № 6-222цс14** вказано, що «...суд апеляційної інстанції, задовольняючи позов про визнання договору недійсним, також послався на те, що СВК не виконує передбачений пунктом договору оренди обов'язок щодо виготовлення документації, яка б дозволяла орендарю самостійно господарювати на землі.

Проте частиною першою статті 215 ЦК України передбачено, що підставою недійсності правочину є недодержання вимог закону в момент вчинення правочину. Порухення умов договору може бути підставою для його розірвання, а не визнання недійсним (стаття 651 ЦК України)».

2. Під розірванням договору розуміється дострокове припинення зобов'язань сторін за таким договором з певних підстав (ч. 2 ст. 653 ЦК України). Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 652 ЦК України у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

У п. 5 постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» зазначено, що наслідком визнання правочину (договору) недійсним не може бути його розірвання, оскільки це взаємовиключні вимоги.

Таким чином, не може бути розірвано недійсний договір, оскільки він не спричиняє виникнення договірних зобов'язань сторін.

У **Постанові ВСУ від 31.10.2012р. у справі № 6-55ц12** з цього приводу зазначено, що «...відповідно до ст. 599 ЦК України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

У справі, яка переглядається, сторони за договором купівлі-продажу земельної ділянки належним чином та в повному обсязі виконали визначені цим договором зобов'язання: продавець передала, а покупець прийняв земельну ділянку та сплатив грошові кошти в розмірі 14 101 грн. Крім того, судами встановлено, що 18 грудня 2006 року покупцем отримано державний акт на право власності на спірну земельну ділянку серії ЯА № 945970. Тому суди на підставі встановлених обставин справи дійшли правильних висновків щодо визнання недійсним договору, укладеного 6 лютого 2009 року, про розірвання договору купівлі-продажу земельної ділянки, оскільки зобов'язання за таким правочином припинилися виконанням. Відтак у силу ст. 599 ЦК України зобов'язання сторін за вищезазначеним договором припинилися, а тому сторони не могли укласти договір про його розірвання вже після його повного виконання, тобто після припинення зобов'язань за договором».

3. Можливим є визнання недійсним договором, зобов'язання за яким уже припинились внаслідок його виконання, розірвання або з інших підстав.

Наприклад, може бути визнаний недійсним договір купівлі-продажу, зобов'язання за яким припинені відповідно до ст. 599 ЦК України внаслідок належного виконання договору, з мотивів порушення при його укладенні прав неповнолітніх осіб.

У **Постанові ВП ВС від 27.11.2018р. у справі № 905/1227/17** з цього приводу зазначено, що «...оскільки предметом спору у справі є недійсність договору і такий договір визнається недійсним з моменту вчинення, укладення сторонами додаткової угоди про припинення такого договору та повернення майна не може розцінюватися як підстава для припинення провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору (пункт 1-1 частини першої статті 80 Господарського процесуального кодексу України (у редакції, чинній на момент винесення оскаржуваного рішення). Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторони права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним. Так само не перешкоджає поданню відповідного позову закінчення строку (терміну) дії оспорюваного правочину до моменту подання позову».

ВИДИ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ

1. Згідно із ст.215 ЦК передбачається два види недійсних правочинів: оспорювані (відносно недійсні) — якщо їх недійсність прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша зацікавлена особа заперечує їх дійсність на підставах, встановлених законом, та нікчемні (абсолютно недійсні) правочини — якщо їх недійсність встановлена законом.

2. Оспорюваний правочин може бути визнаний недійсним лише за рішенням суду.

Нікчемний правочин є недійсним через невідповідність його вимогам закону та не потребує визнання його таким судом. Відтак, згідно з п. 5 Постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» якщо позивач посилається на нікчемність правочину для обґрунтування іншої заявленої вимоги, суд не має права посилатися на відсутність судового рішення про встановлення нікчемності правочину, а повинен дати оцінку таким доводам позивача.

3. Відповідно до п. 2.5 Постанови Пленуму ВГСУ від 29.05.2013р. № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» сторони нікчемного

правочину не зобов'язані виконувати його умови (навіть якщо суд не визнавав його недійсним).

4. Також слід звертати увагу на формулювання у законі наслідків того чи іншого порушення: фрази «є нікчемним», «є недійсним» свідчать про нікчемність відповідного правочину, тоді як «визнається судом недійсним», «може бути визнаний недійсним» - про його оспорюваність.

5. У літературі недійсні правочини, як правило, поділяться на групи залежно від виду допущеного порушення, а саме: з недоліками суб'єктного складу, з недоліками волі, з недоліками форми та з недоліками змісту. Крім того, підстави недійсності правочину іноді пропонується поділяти на загальні, які стосуються всіх без винятку правочинів (вимоги щодо дієздатності учасників правочину, дотримання публічного порядку тощо), та спеціальні, які стосуються окремих видів правочинів (наприклад, щодо нотаріальної форми).

8. НАСЛІДКИ НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДО ПРАВОЧИНУ

1. Порушення умови дійсності правочину може мати наслідком його недійсність в силу закону (нікчемність) або бути підставою для визнання його недійсним у випадку оскарження до суду (оспорюваність).

2. З порівняльної таблиці наслідків порушення умов дійсності правочину видно, що наслідки недотримання встановлених вимог до правочину не залежать від того, яка саме умова дійсності була порушена.

При порушенні однієї і тієї ж умови дійсності наслідки визначаються законом та залежать від суті та значення такого порушення.

9. ВИДИ ПОЗОВНИХ ВИМОГ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕДІЙСНІСТЮ ПРАВОЧИНУ

1. Відповідно до п. 4 Постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» *нікчемний правочин є недійсним через невідповідність його вимогам закону та не потребує визнання його таким судом.*

У Аналізі ВССУ окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» з цього приводу зазначено наступне:

«...Як свідчить практика, суди не завжди розрізняють нікчемні та оспорювані правочини.

У разі пред'явлення особою позову про визнання правочину недійсним суди не звертають уваги на підстави недійсності правочину, вказані позивачем, та належним чином не з'ясовують, до якого виду недійсних правочинів (нікчемний чи оспорюваний) відноситься правочин, що є предметом спору.

Вказане призводить до того, що інколи суди ухвалюють рішення про визнання недійсними правочинів, які є нікчемними в силу закону.

При цьому суди не враховують, що нікчемний правочин не потребує визнання його недійсним судом. У разі ж встановлення підстав вважати правочин нікчемним суд повинен вказати в резолютивній частині рішення про його нікчемність та застосовувати наслідки недійсності нікчемного правочину...».

2. Інший підхід викладено у п. 2.5 Постанови Пленуму ВГСУ від 29.05.2013р. № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними», відповідно до якого за змістом частини другої статті 215 ЦК нікчемний правочин, на відміну від оспорюваного, є недійсним незалежно від наявності чи відсутності відповідного рішення суду. Однак це не виключає можливості подання та задоволення позову про визнання нікчемного правочину (господарського договору) недійсним. *Отже, спори про визнання нікчемних правочинів недійсними підлягають вирішенню господарськими судами у загальному порядку.* З'ясувавши, що оспорюваний правочин є нікчемним, господарський суд

зазначає в резолютивній частині рішення про його недійсність або, за відсутності підстав для такого визнання, відмовляє в задоволенні позову.

3. Отже існує суперечність між позиціями ВСУ та ВССУ, які вказують на *відсутність підстав для задоволення позовних вимог про визнання нікчемного правочину недійсним*, та ВГСУ, який зазначає, що ч. 2 ст. 215 ЦК України *не виключає можливості подання та задоволення позову про визнання нікчемного правочину (господарського договору) недійсним*.

З цього приводу ВСУ сформулював наступну правову позицію у **постанові від 02.03.2016р. у справі № 6-308цс16:**

«...Статтею 215 ЦК України проводиться розмежування видів недійсності правочинів на нікчемні правочини - якщо їх недійсність встановлена законом (статті 219, 220, 224 ЦК України тощо), та на оспорювані, якщо їх недійсність прямо не встановлена законом, але одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує їх дійсність на підставах, встановлених законом (статті 222, 223, 225 ЦК України тощо).

Відповідно до частини другої статті 215 ЦК України якщо недійсність правочину встановлена законом, то визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

Однак, у випадку невизнання іншою стороною такої недійсності правочину в силу закону та при наявності відповідного спору вимога про встановлення нікчемності може бути пред'явлена до суду окремо, без застосування наслідків недійсності нікчемного правочину (пункт 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»).

У такому разі суд своїм рішенням не визнає правочин недійсним, а лише підтверджує його недійсність в силу закону у зв'язку з її оспоренням та не визнанням іншими особами...».

10. НАСЛІДКИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

Наслідки недійсності правочину залежать, зокрема, від того, чи вчинялись дії з виконання такого правочину, оскільки, як вказується у п. 7 постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», у разі, якщо недійсний правочин ще не виконаний, він є таким, що не створює жодних юридичних наслідків (ч. 1 ст. 216 ЦК).

Загальним майновим наслідком недійсності правочину є реституція, яка у загальному вигляді передбачена абз. 2 ч.1 ст.216 ЦК.

Крім того, недійсний правочин може стати підставою і для інших наслідків: відшкодування збитків або моральної шкоди (ч. 2 ст.216 ЦК), застосування конфіскаційної санкції (ч. 3 ст.228 ЦК) тощо.

Разом з тим, як зазначається у п. 5 Постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», не може бути наслідком визнання правочину (договору) недійсним його розірвання, оскільки це взаємовиключні вимоги.

11. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ РЕСТИТУЦІЇ

1. Вітчизняне цивільне законодавство не містить не лише визначення поняття «реституція», але й сам цей термін. Проте поняття «реституція» широко використовується у судовій практиці.

2. За змістом п. 2.5 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 11 від 29.05.2013р. «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» під реституцією слід розуміти повернення становища сторін недійсного правочину у початковий стан.

Саме у такому значенні реституція виникла у римському праві (від лат. *restitutio* — «відновлення»), в якому цим терміном позначався особливий процесуальний засіб захисту, за яким претор, якщо він вважав несправедливим залишати за певною подією (наприклад, за правочином або фактом спливу позовної давності) юридичну силу, міг за клопотанням

потерпілого відновити його в початковий стан, тобто скасувати повністю або частково юридичні наслідки цієї події, повертаючи прохачу втрачене право.

На сьогодні реституція трансформувалась у спеціальний наслідок недійсного правочину, а тому її ознаки та особливості застосування безпосередньо пов'язані із природою самого недійсного правочину.

3. Сутність реституції як наслідку недійсного правочину відображена у абз. 2 ч.1 ст.216 ЦК, згідно з яким у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Таким чином, реституційне зобов'язання:

- виникає виключно на підставі недійсного договору;
- вимога може бути пред'явлена лише стороні правочину;
- всі сторони повертають усе отримане за правочином (навіть якщо позивач про це не просить);
- суд може застосувати з власної ініціативи (щодо нікчемних правочинів – ст. 216 ЦК, щодо оспорюваних – п. 7 постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»);
- застосовується щодо усіх одержаних за правочином благ (майно, спожиті послуги, виконані роботи і т.д.).

12. ВИДИ РЕСТИТУЦІЇ

Передбачені абз. 2 ч.1 ст.216 ЦК наслідки недійсності правочину фактично є двосторонньою реституцією, оскільки закон передбачає обов'язок кожної зі сторін повернути все отримане за правочином.

Крім двосторонньої реституції цивільне право допускає також існування односторонньої реституції, суть якої полягає у тому, що виконане отримує назад лише одна сторона (добросовісна), тоді як інша сторона (недобросовісна) нічого не отримує.

У вітчизняному законодавстві в якості односторонньої реституції можна розглядати лише положення ч.3 ст.228 ЦК про наслідки вчинення правочину, що не відповідає інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, у випадку наявності умислу лише в одній із сторін, коли все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави.

13. КОНДИКЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ (БЕЗПІДСТАВНЕ ЗБАГАЧЕННЯ)

1. Результатом та метою застосування реституції фактично є повернення майна власнику від особи, яка втратила права на таке майно внаслідок недійсності правочину.

Проте і віндикація (ст. 388 ЦК), і безпідставне збагачення (ст. 1212 ЦК) також стосуються повернення майна власнику від відповідача, який не має підстав ним володіти.

Тому необхідно чітко розрізнити вказані способи захисту та підстави для їх застосування.

Дана міні-лекція стосується співвідношення реституції та безпідставного збагачення (кондикції).

2. Відповідно до ст. 1212 ЦК особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуто майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Положення цієї глави застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події.

Положення цієї глави застосовуються також до вимог про:

- 1) повернення виконаного за недійсним правочином;
- 2) витребування майна власником із чужого незаконного володіння;
- 3) повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні;
- 4) відшкодування шкоди особою, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи.

3. Відповідно до правової позиції, викладеної у **постанові ВСУ від 02.03.2016р. у справі № 6-3090цс15**:

«...можна дійти висновку про те, що кондикція – позадоговірний зобов'язальний спосіб захисту права власності або іншого речового права, який може бути застосований самостійно. Кондикція також застосовується субсидіарно до реституції та віндикації як спосіб захисту порушеного права у тому випадку, коли певна вимога власника (титульного володільця) майна не охоплюється нормативним урегулюванням основного способу захисту права, але за характерними ознаками, умовами та суб'єктним складом підпадає під визначення зобов'язання з набуття або збереження майна без достатньої правової підстави...».

4. Таким чином, відповідно до викладеної позиції ВСУ кондикція може застосовуватись як самостійний спосіб захисту на підставі ч.1 ст. 1212 ЦК, або як субсидіарний спосіб захисту відповідно до ч. 3 ст. 1212 ЦК, якщо власник майна позбавлений можливості захистити своє право за допомогою реституції або віндикації.

14. КОНДИКЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ (ч. 1 ст. 1212 ЦК)

1. Стаття 1212 ЦК визначає наступні підстави виникнення кондикційного зобов'язання:

- набуття чи збереження речі однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого);

- набуття чи збереження речі відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала.

Згідно з правовою позицією, викладеною у **постанові ВСУ від 02.03.2016р. у справі № 6-3090цс15**, «...конструкція статті 1212 ЦК, як і загалом норм глави 83 ЦК, свідчить про необхідність установлення так званої «абсолютної» безпідставності набуття (збереження) майна не лише в момент його набуття (збереження), а й станом на час розгляду спору...».

2. Крім того, відповідно до правової позиції, викладеної у **постанові ВСУ від 02.03.2016р. у справі № 6-3090цс15**, для застосування кондикції на підставі ч. 1 ст. 1212 ЦК (тобто як самостійного способу захисту) необхідним є існування також двох додаткових умов:

- річ є такою, що визначена родовими ознаками, в тому числі грошовими коштами;

- потерпілий домагається повернення йому речі, визначеної родовими ознаками (грошових коштів) від тієї особи (набувача), з якою він не пов'язаний договірними правовідносинами щодо речі.

3. Вказані дві додаткові ознаки кондикції дозволяють розмежувати випадки її застосування з віндикацією.

Якщо сторони були пов'язані договірними правовідносинами щодо речі, така річ може бути витребувана лише із застосуванням реституції (ст. 216 ЦК) внаслідок недійсності відповідного договору.

Якщо ж сторони не перебували у договірних відносинах щодо індивідуально визначеної речі, така річ може бути витребувана із застосуванням віндикації (ст. 388 ЦК).

4. Правова позиція, викладена у **постанові ВСУ від 02.03.2016р. у справі № 6-3090цс15** в частині застосування реституції як самостійного способу захисту:

«...Згідно з частинами першою та другою статті 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала.

Положення глави 83 ЦК України застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події. Виходячи зі змісту зазначеної норми можна виокремити особливості змісту та елементів кондиційного зобов'язання.

Характерною особливістю кондиційних зобов'язань є те, що підстави їх виникнення мають широкий спектр: зобов'язання можуть виникати як із дій, так і з подій, причому з дій як сторін зобов'язання, так і третіх осіб, із дій як запланованих, так і випадкових, як правомірних, так неправомірних. Крім того, у кондиційному зобов'язанні не має правового значення чи вибуло майно, з володіння власника за його волею чи всупереч його волі, чи є набувач добросовісним чи недобросовісним.

Кондикційне зобов'язання виникає за наявності таких умов:

набуття чи збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого);

набуття чи збереження майна відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала.

Конструкція статті 1212 ЦК, як і загалом норм глави 83 ЦК, свідчить про необхідність установлення так званої «абсолютної» безпідставності набуття (збереження) майна не лише в момент його набуття (збереження), а й станом на час розгляду спору.

Ознаки, характерні для кондиції, свідчать про те, що пред'явлення кондиційної вимоги можна визнати належним самостійним способом захисту порушеного права власності, якщо: 1) річ є такою, що визначена родовими ознаками, в тому числі грошовими коштами; 2) потерпілий домагається повернення йому речі, визначеної родовими ознаками (грошових коштів) від тієї особи (набувача), з якою він не пов'язаний договірними правовідносинами щодо речі.

Узагальнюючи викладе, можна дійти висновку про те, що кондиція – позадоговірний зобов'язальний спосіб захисту права власності або іншого речового права, який може бути застосований самостійно. Кондикція також застосовується субсидіарно до реституції та віндикації як спосіб захисту порушеного права у тому випадку, коли певна вимога власника (титульного володільця) майна не охоплюється нормативним урегулюванням основного способу захисту права, але за характерними ознаками, умовами та суб'єктним складом підпадає під визначення зобов'язання з набуття або збереження майна без достатньої правової підстави.

Таким чином, права особи, яка вважає себе власником майна, підлягають захисту шляхом задоволення позову до володільця, з використанням правового механізму, установленого статтею 1212 ЦК України у разі наявності правових відносин речово-правового характеру безпосередньо між власником та володільцем майна.

Такий спосіб захисту можливий шляхом застосування кондиційного позову, якщо для цього існують підстави, передбачені статтею 1212 ЦК України, які дають право витребувати в набувача це майно.

Відповідно до закріпленого в статті 387 ЦК України загального правила власник має необмежене право витребувати майно із чужого незаконного володіння.

Витребування майна шляхом віндикації застосовується до відносин речово-правового характеру, зокрема якщо між власником і володільцем майна немає договірних відносин і майно перебуває у володільця не на підставі укладеного з власником договору.

Право власника на витребування майна від добросовісного набувача на підставі частини першої статті 388 ЦК України залежить від того, у який спосіб майно вибуло з його володіння. Ця норма передбачає вичерпне коло підстав, коли за власником зберігається право на витребування свого майна від добросовісного набувача.

Однією з таких підстав є вибуття майна з володіння власника або особи, якій він передав майно, не з їхньої волі іншим шляхом.

За змістом статті 388 ЦК України випадки витребування майна власником від добросовісного набувача обмежені й можливі за умови, що майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно, поза їх волею.

Наявність у діях власника волі на передачу майна іншій особі унеможливило витребування майна від добросовісного набувача.

Норма статті 388 ЦК України може застосовуватись як підстава позову про повернення майна від добросовісного набувача, якщо майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно, не з їхньої волі іншим шляхом, яке було відчужене третій особі, якщо між власником та володільцем майна не існує жодних юридичних відносин...».

15. СПІВВІДНОШЕННЯ РЕСТИТУЦІЇ ТА КОНДИКЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Таким чином, відмінності реституції від кондикції (як самостійного способу захисту) полягають у наступному:

- реституційне зобов'язання виникає виключно на підставі недійсного договору, тоді як кондикційне - з позадоговірних підстав (в т.ч., з передачі майна на виконання "неукладеного договору");

- вимога про застосування реституції може бути пред'явлена лише стороні правочину, тоді як вимога про застосування – іншій особі, з якою позивач не перебуває у договірних стосунках щодо майна;

- при застосуванні реституції усі сторони повертають отримане за правочином, тоді як при застосуванні кондикції – лише відповідач повертає позивачу безпідставно набуте майно;

- реституцію суд може застосувати з власної ініціативи (у випадку визнання недійсним оспорюваного правочину або встановлення недійсності нікчемного правочину), тоді як кондикцію – тільки на підставі відповідної позовної вимоги;

- реституція застосовується і щодо індивідуально визначених речей, і щодо речей, визначених родовими ознаками, тоді як кондикція (як самостійний спосіб захисту) – тільки щодо речей, визначених родовими ознаками.

16. СУБСИДАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОНДИКЦІЇ (ч. 3 ст. 1212 ЦК)

1. Відповідно до правової позиції, викладеної у **постанові ВСУ від 02.03.2016р. у справі № 6-3090цс15**, кондикція на підставі ч. 3 ст. 1212 ЦК може бути застосована як субсидіарний (додатковий) спосіб захисту у тому випадку, якщо «певна вимога власника (титульного володільця) майна не охоплюється нормативним урегулюванням основного способу захисту права, але за характерними ознаками, умовами та суб'єктним складом підпадає під визначення зобов'язання з набуття або збереження майна без достатньої правової підстави».

У справі № 6-3090цс15, яка розглядалась ВСУ, земельна ділянка вибула з володіння власника (територіальної громади) на підставі рішення відповідної місцевої ради з видачею державного акту про право власності на земельну ділянку.

За наявності підстав для скасування рішення про виділення земельної ділянки та визнання недійсним державного акту про право власності на земельну ділянку у суду були відсутні підстави для застосування реституції згідно з ст. 216 ЦК, оскільки ні рішення місцевої ради, ні державний акт про право власності на земельну ділянку не є правочинами у розумінні ст. 202 ЦК.

Оскільки в даному випадку майно вибуло з володіння власника на підставі рішення місцевої ради, тобто за волею власника (хоча у постанові Судової палати у господарських справах ВСУ від 23.11.2016р. у справі № 3-1058гс16 висловлено інший підхід, за яким воля територіальної громади як власника може виражатися лише в таких діях органу місцевого самоврядування, які відповідають вимогам законодавства та інтересам територіальної громади), ВСУ дійшов висновку про наявність підстав для застосування до правовідносин, які виникли безпосередньо між власником майна і його володільцем, положень ст. 1212 ЦК України.

Очевидно, що в даному випадку ВСУ було застосовано ч. 3 ст. 1212 ЦК, тобто кондикцію саме як субсидіарний спосіб захисту, оскільки на підставі цієї статті відповідача було зобов'язано повернути безпідставно набуту земельну ділянку, тобто річ, визначену індивідуальними, а не родовими ознаками.

2. Правова позиція, викладена у постанові ВСУ від 02.03.2016р. у справі № 6-3090цс15 в частині застосування реституції як субсидіарного (до реституції або віндикації) способу захисту:

«...Разом із тим, відповідно до закріпленого в статті 387 ЦК України загального правила власник має необмежене право витребувати майно із чужого незаконного володіння.

Витребування майна шляхом віндикації застосовується до відносин речово-правового характеру, зокрема якщо між власником і володільцем майна немає договірних відносин і майно перебуває у володільця не на підставі укладеного з власником договору.

Право власника на витребування майна від добросовісного набувача на підставі частини першої статті 388 ЦК України залежить від того, у який спосіб майно вибуло з його володіння. Ця норма передбачає вичерпне коло підстав, коли за власником зберігається право на витребування свого майна від добросовісного набувача.

Однією з таких підстав є вибуття майна з володіння власника або особи, якій він передав майно, не з їхньої волі іншим шляхом.

За змістом статті 388 ЦК України випадки витребування майна власником від добросовісного набувача обмежені й можливі за умови, що майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно, поза їх волею.

Наявність у діях власника волі на передачу майна іншій особі унеможливило витребування майна від добросовісного набувача.

Норма статті 388 ЦК України може застосовуватись як підстава позову про повернення майна від добросовісного набувача, якщо майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно, не з їхньої волі іншим шляхом, яке було відчужене третій особі, якщо між власником та володільцем майна не існує жодних юридичних відносин.

Однак, у справі, яка переглядається вставлено, що власником спірної земельної ділянки є територіальна громада м. Бердянська в особі Бердянської міської ради, яка своїм рішенням незаконно відчужила земельну ділянку на користь ОСОБА_1. Оскільки рішення міської ради про відчуження спірної земельної ділянки на користь ОСОБА_1 підлягає скасуванню, то відсутні правові підстави збереження цього майна за відповідачем, а тому до спірних правовідносин, які виникли безпосередньо між власником майна і його володільцем, суд правильно застосував положення статті 1212 ЦК України...».

17. СПОСОБИ РЕСТИТУЦІЇ

Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 216 ЦК у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

При цьому за змістом п. 11 постанови Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» судам слід враховувати, що в разі застосування реституції за недійсним договором, у якому не встановлена вартість майна і вона не може бути визначена виходячи з його умов, вартість майна визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на момент укладення договору (ч. 4 ст. 632 ЦК).

Таким чином, реституція може полягати у:

- поверненні майна в натурі;
- відшкодуванні вартості одержаного за цінами на момент відшкодування;
- відшкодування вартості одержаного, виходячи зі звичайних цін.

18. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕСТИТУЦІЇ В ОКРЕМИХ ВИПАДКАХ

1. Правила ч.ч. 1-2 ст. 216 ЦК щодо наслідків недійсності правочину у виді двосторонньої реституції, а також відшкодування збитків та моральної шкоди, якщо такі були завдані, є загальною нормою, яка підлягає застосуванню у випадку, якщо у законі не

передбачено спеціальних положень про особливі умови їх застосування або про особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів.

Необхідність застосування спеціальних положень про особливості застосування реституції виникає у випадку недійсності договорів оренди, про надання послуг або виконання робіт, оскільки в такому випадку двостороння реституція є неможливою внаслідок неможливості повернення отриманого виконання за договором в частині, наприклад, здійсненого користування майном. При цьому застосування абз. 2 ч. 1 ст.216 ЦК про відшкодування вартості одержаного за договором за цінами, які існують на момент відшкодування, призведе до встановлення взаємного обов'язку про сплату сторонами коштів одна одній.

За таких обставин, у п. 2.7 Постанови Пленуму ВГСУ від 29.05.2013р. №11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» робиться висновок, що в таких випадках зобов'язання припиняються лише на майбутнє на підставі ст.207 ГК, відповідно до якої у разі якщо за змістом зобов'язання воно може бути припинено лише на майбутнє, таке зобов'язання визнається недійсним і припиняється на майбутнє.

Аналогічного положення ЦК не містить, найближчою за змістом є ч.2 ст.236 ЦК, відповідно до якої якщо за недійсним правочином права та обов'язки передбачалися лише на майбутнє, можливість настання їх у майбутньому припиняється.

2. Подібна ситуація вирішена для договорів оренди землі спеціальними правилами ч.6 ст.21 Закону України «Про оренду землі», згідно з якою у разі визнання у судовому порядку договору оренди землі недійсним отримана орендодавцем орендна плата за фактичний строк оренди землі не повертається. За таких обставин, визначаючи майнові наслідки визнання недійсними договорів оренди землі ВССУ, наприклад, **у рішенні від 29 травня 2013 року у справі № 6-17052св13** обмежується встановленням обов'язку орендаря повернути відповідну земельну ділянку орендодавцям.

Вирішуючи питання про застосування наслідків недійсності договорів оренди слід враховувати, що відповідно до ч. 1 ст. 8 ЦК якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

3. Іншим варіантом вирішення питання про застосування реституції у подібній ситуації є ч. 12 ст. 265 ЦПК, відповідно до якої у разі часткового задоволення первісного і зустрічного позовів про стягнення грошових сум суд проводить зустрічне зарахування таких сум та стягує різницю між ними на користь сторони, якій присуджено більшу грошову суму.

При застосуванні судом двосторонньої реституції підстави для прямого застосування ч. 12 ст. 265 ЦПК відсутні з огляду на відсутність зустрічного позову, проте відповідно до ч. 9 ст. 10 ЦПК якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону).

4. Ще одним прикладом існування певних особливостей застосування реституції або відшкодування збитків є ст.ст. 221, 226 ЦК, які містять спеціальні норми щодо наслідків укладення правочину малолітньою або недієздатною особою за межами їх цивільної дієздатності.

Вказані питання більш детально розглянуті у міні-лекції 7 «Наслідки вчинення правочину за межами дієздатності».

19. ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Згідно з ч.2 ст.216 ЦК, якщо через вчинення недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною. Отож, на відміну від реституції, яка є обов'язковою санкцією за вчинення правопорушення у вигляді недійсного правочину, наслідки недійсного правочину у вигляді відшкодування збитків мають місце, тільки тоді, коли ці збитки реально були завдані недійсним правочином. Більше того, на відміну від реституції, суд не може застосовувати наслідки недійсності правочину у вигляді відшкодування збитків із власної ініціативи,

оскільки, як зазначається у п. 7 Пленуму ВСУ від 06.11.2009р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними», такого роду наслідки застосовуються виключно на підставі відповідного позову.

Відшкодування завданої шкоди як наслідок вчинення недійсного правочину передбачається багатьма положеннями параграфу 2 розділу 16 Книги 1 ЦК та залежно від суті допущеного порушення закону може бути представлена у таких формах.

Відшкодування збитків, завданих вчиненням недійсного правочину, передбачено у таких випадках: 1) дієздатна сторона зобов'язана відшкодувати збитки, завдані укладенням правочину з малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, якщо у момент вчинення правочину вона знала або могла знати про вік другої сторони (ч. 4 ст.221 ЦК); 2) батьки (усиновлювачі) або піклувальник зобов'язані відшкодувати завдані збитки, якщо у неповнолітньої особи відсутні кошти, достатні для відшкодування, та якщо вони своєю винною поведінкою сприяли вчиненню правочину неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності або втраті майна, яке було предметом правочину (ч. 3 ст.222 ЦК); 3) у разі визнання правочину недійсним особа, яка помилилася в результаті її власного недбальства, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки, а також сторона, яка своєю необережною поведінкою сприяла помилці, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки (ч. 2 ст.229 ЦК).

Обов'язок з відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку із вчиненням недійсного правочин, покладається на: 1) сторону, яка знала про стан фізичної особи, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ч. 3 ст.225 ЦК); 2) дієздатну сторону, яка знала про психічний розлад або недоумство другої сторони або могла припустити такий її стан (ч. 4 ст.226 ЦК); 3) юридичну особу, яка ввела другу сторону в оману щодо свого права на вчинення правочину (ч. 2 ст.227 ЦК).

Відшкодування збитків та моральної шкоди, завданих у зв'язку із вчиненням недійсного правочину, встановлюється у таких випадках: 1) довіритель має право вимагати від свого представника та другої сторони солідарного відшкодування збитків та моральної шкоди, що завдані йому у зв'язку із вчиненням правочину внаслідок зловмисної домовленості між ними (ч. 2 ст.232 ЦК); 2) сторона, яка скористалася тяжкою обставиною, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки і моральну шкоду, що завдані їй у зв'язку з вчиненням цього правочину (ч. 2 ст.233 ЦК).

Обов'язок з відшкодування збитків у подвійному розмірі та моральної шкоди, завданих у зв'язку із вчиненням недійсного правочину, може бути покладений на: 1) сторону, яка застосувала обман для вчинення правочину (ч. 2 ст.230 ЦК); 2) винну сторону (іншу особу), яка застосувала фізичний або психічний тиск до другої сторони для вчинення правочину (ч. 2 ст.231 ЦК).

20. КОНФІСКАЦІЯ

Як наслідок недійсності правочину через його невідповідність інтересам держави і суспільства, його моральним засадам ч.3 ст.228 ЦК передбачає особливу конфіскаційну санкцію, за змістом якої при наявності умислу у обох сторін - в разі виконання правочину обома сторонами - в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за угодою, а в разі виконання правочину однією стороною з іншої сторони, за рішенням суду, стягується в дохід держави все одержане нею і все належне з неї першій стороні на відшкодування одержаного. При наявності умислу лише в однієї із сторін все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави. Враховуючи природу такої санкції, стягнення в дохід держави одержаного за таким правочином на підставі ч.3 ст.228 ЦК можливе лише у тих випадках, коли завідомо суперечний інтересам держави і суспільства, його моральним засадам правочин був повністю або частково виконаний хоча б однією зі сторін.

21. НАСЛІДКИ НЕДІЙСНОСТІ ОСНОВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

1. Відповідно до ч. 2 ст. 548 ЦК недійсність основного зобов'язання (вимоги) спричиняє недійсність правочину щодо його забезпечення, якщо інше не встановлено цим Кодексом.

2. Постанова ВП ВС від 29.05.2018р. у справі № 305/1180/15-ц:

«...Оскільки оспорюваний договір іпотеки укладений в забезпечення виконання кредитного договору, який є неукладеним, що суперечать вимогам цивільного законодавства щодо застави майна та частини 4 статті 3 Закону України «Про іпотеку».

Відповідно до частини третьої статті 61 ЦПК України (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказується при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи, або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

Рішенням Рахівського районного суду Закарпатської області від 27 листопада 2012 року, яке набрало законної сили, встановлено, що кредитний договір від 12 вересня 2007 року № 1515 є неукладеним.

Рішенням Рахівського районного суду Закарпатської області від 7 липня 2015 року, яке набуло чинності, відмовлено в задоволенні позову ТОВ «Кредитні ініціативи» про стягнення заборгованості за кредитним договором у зв'язку з тим, що кредитний договір від 12 вересня 2007 року № 1515 є неукладеним, а тому у сторін не виникли взаємні права та обов'язки за договором.

Отже суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про часткове задоволення позовних вимог, оскільки кредитний договір № 1515 від 12 вересня 2007 року є неукладеним, а тому, оспорюваний договір іпотеки, який укладався в забезпечення виконання зазначеного кредитного договору, є недійсним...».

3. Водночас, ці правила не поширюються на гарантію, оскільки відповідно до ст. 562 ЦК зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності).